

Norsk språkhistorie IV: Tidslinjer. Red. Agnete Nesse. Oslo: Novus forlag. 2018. ISBN: 978-82-7099-846-3 (hele verket) og 978-82-7099-850-0 (tidslinjer)

798 sider, heraf cirka 100 sider til bibliografi, ordforklaring til brugte termer, oversigt over anvendte lydskriftstegn, indekser og forfatterbiografier.

Anmeldt av Eva Skafte Jensen

Motivation og opbygning

I 2018 så fjerde og sidste bind af det store værk *Norsk språkhistorie* dagens lys. De første tre udkom i 2016 (I: *Mønster*), 2018 (II: *Praksis*) og 2018 (III: *Ideologi*). Det samlede værk er planlagt til at bestå af i alt fire bind, og dette fjerde udgør altså det afsluttende. Som de tre tidligere er dette fjerde bind tematiseret, hvilket kommer til udtryk i bindets undertitel *Tidslinjer*.

Et værk som dette indeholder naturligt et eller – som i dette tilfælde – flere forord. I disse beskrives formålet med at skrive en ny sproghistorie: Hvad kan dette nye værk som andre tidligere værker ikke kan? Hvorfor er det overhovedet relevant at skrive en ny sproghistorie? Desuden sættes indholdet af det pågældende værk ind i den større ramme som det samlede firebindsværk udgør.

Der angives flere grunde til at dette værk skulle laves; der peges både på empiriske grunde og mere videnskabsteoretiske grunde. Hvad det første angår, nævnes forgængerne Indrebø (1951 [2001]), Seip (1931 [1955]) og Haugen (1969) som de standardværker der hidtil har kunnet bruges, var man interesseret i norsk sprog frem til midten af 1800-tallet (Indrebø), frem til 1370 (Seip) og i 1900-tallet (Haugen). Undersøgelser af norsk sproghistorie foretaget siden disse standardværker er ikke blevet nedfældet i en større samlet fremstilling. Derfor anses det for nyttigt at skrive en ny sproghistorie hvor senere landvindinger integreres i fremstillingen. Hvad angår det videnskabsteoretiske, peges der på de strømninger der især siden anden verdenskrig har vundet indpas i international sprogforandringsteori, og som ikke nødvendigvis spiller en fremtræ-

dende rolle i tidligere standardværker. Især peges der på tendenser til at formulere helhedsteorier for sprogforandring i almindelighed.

Der gives endnu en række grunde til at dette værk skulle skrives: Der har ikke tidligere været en samlet, videnskabelig fremstilling der både tog højde for hele den kendte sproghistorie; desuden har der ikke været en sproghistorie der også tog højde for de ikke-norske sprog i Norge, og den indflydelse disse kunne have på norsk. Ambitionerne med værket omfatter også at vise hvordan sprog og konstruktion af norsk identitet hænger sammen, og hvordan samfundsforhold og sprog spiller sammen (s. 9). Der er altså tale om et meget ambitiøst projekt, og ambitionerne søges indfriet ved at gøre fremstillingen til et kollektivt værk, hvor specialister får mulighed for at skrive deres bud på hvordan de forskellige spørgsmål om identitet, samfundsforhold, morfosyntaks, udtaleudvikling osv. bedst beskrives. Alle fire bind er som nævnt tematiseret; dette fjerde og sidste af værket adskiller sig fra de andre ved også at være kronologisk opbygget så der gives en fortløbende fremstilling der begynder i de ældste tider og slutter i 2015.

Værket er opbygget således at der i hvert kapitel tages stilling til hvad der kaldes *ydre* og *indre sproghistorie* (se nærmere nedenfor). Desuden er der i hvert kapitel redegørelser for såvel tekstlige som politiske/ideologiske forhold der tjener som ramme for redegørelserne for de enkelte perioder, og som også – i den udstrækning det giver mening – tjener som illustration af hvordan ydre forhold kan tænkes at have indflydelse på sprog og sprogudfoldelse. For eksempel kommer der med indføringen af kristendommen i de fleste dele af Europa også en indføring af et nyt skriftsystem og skriptorier hvori denne nye skrift har kunnet udfolde og udbrede sig, også udover det rent religiøse. Tilsvarende har den store kontakt med (især neder)tyisk i *hansetiden* haft indflydelse på sproget i byerne, især blandt håndværkere og handelsfolk og i administrationen. I Norge har særligt situationen med dobbeltriget Danmark-Norge (1536–1814), kaldet *dansketiden*, haft stor indflydelse på vilkårene for talt og skrevet norsk.

Kapitel 1: Periodeinddeling, kildetilfang og sproghistoriske infalls-vinkler, Agnete Nesse

Første kapitel indeholder en kort og nyttig oversigt over de emner som er nævnt i titlen: periodisering, kildegrundlag og tilgange til sproghistorisk udforskning. Emner som er relevante for alle de efterfølgende kapitler.

Periodisering er et vigtigt redskab i beskrivelsen af lange diakrone forløb. Selvom strukturelle forandringer foregår meget, meget langsomt og ikke sætter ind en vilkårlig tirsdag i et givet år, er det almindeligt at operere med mere eller mindre afgrænsede perioder når beskrivelsen finder sted. Perioderne tjener det praktiske formål at man (efterhånden som man lærer hvornår perioderne ligger, og hvad de sprogligt set indebærer) forholdsvis hurtigt kan orientere sig i hvornår i sproghistorien man befinder sig, og hvordan de øvrige strukturelle forhold er, i den tid et skildret fænomen finder sted. I denne bog baseres periodisering på såkaldte *brud* (s. 35 f.). Med udgangspunkt i især ydre ikke-lingvistiske forandringer motiveres de perioder norsk sproghistorie inddeles i. For eksempel kaldes perioden 1536–1814 for *dansketiden*, og perioden 1814–1905 kaldes *unionstida med Sverige*. Periodiseringen og betegnelserne for perioderne (især de just nævnte) er altså først og fremmest praktiske idet de er identificerbare for de fleste nordmænd og norske sproghistorikere, men de begrundes også sprogligt: I tider som de nævnte er det venteligt at sproget påvirkes af ændringer i de ydre politiske forhold.

Sideløbende med udgivelsen af *Norsk sproghistorie* er et lignende projekt under udførelse i Danmark, nemlig *Dansk Sproghistorie I–VI* (i skrivende stund er de første 4 bind udkommet). I dette værk har man også et selvstændigt kapitel om periodisering, men her motiveres periodeinddelingen i langt mindre grad af ydre politiske forhold. I stedet gøres der på stilfærdig vis opmærksom på at perioderne (jo!) selvfølgelig er konstrueret, og at de først og fremmest netop tjener det praktiske formål for forfattere og redaktører at sætte rammer for fremstillingen og tilsvarende (for læseren) at gøre det nemt at navigere i værkets fremstillinger (Jørgensen 2019). Når periodiseringen i *Norsk sproghistorie* eksplicit kobles med ydre forhold, er det altså et valg, og ikke et mærkeligt valg. I sammenligning har de to sprogområder (norsk og dansk) meget forskellige historier, og hvor de ydre forhold – og her kan man nøjes med at pege på 'nyere' historie (efter 1536) – spiller en stor rolle for sprogene i Norge,

har ydre forhold haft langt mindre direkte og indirekte indflydelse på udviklingen af dansk sprog.

I forlængelse af afsnittene om periodisering og motivationen for denne følger afsnit om såkaldt *indre* og *ydre* sproghistorie. Ved indre sproghistorie lægges vægt på snævert lingvistiske ændringer og udviklinger, fx at firekasussystemet ændrer sig til tre- og tokasussystemer. Ved ydre sproghistorie inddrages magt-, prestige- og kontaktforhold, fx hvordan sådanne forhold kan bidrage til at belyse de ændringer der sker i kassystemerne. I *Norsk språkhistorie* finder man begge typer interesser repræsenteret. Det veksler dog fra kapitel til kapitel (og fra forfatter til forfatter) hvordan det indre og det ydre vægtes i forhold til hinanden.

Endelig indeholder kapitlet en kort redegørelse for hvordan man kan bruge sproghistoriske kilder, og hvilke man primært kan finde for de forskellige sproghistoriske perioder, og dermed hvilke kilder *Norsk språkhistorie* bygger på. I den forbindelse nævnes også forholdet mellem tale og skrift og de vanskeligheder man støder på, når man forsøger at holde de to adskilt; blandt andet nævnes det paradoksale i at man har en lang tradition for at beskrive udtaleudviklinger – helt tilbage til de ældste tider – på baggrund af skriftlige kilder.

Kapitel 2: Den eldste tiden (–700), Michael Schulte & Henrik Williams, Schulte er primær forfatter

Dette kapitel behandler tiden frem til cirka 700. Kapitlet gør rede for den tidligste nordiske og norske sproghistorie, sådan som man kan se den afspejlet i tidlige runeindskrifter, og sådan som man kan rekonstruere sig frem til den ved den komparative metode, og endelig sådan som man kan få vidnesbyrd om den ved at se på nordiske låneord i fremmedsprog, for eksempel finsk (s. 61 f.).

Hovedvægten ligger på de lydige udviklinger man kan iagttage for denne periode, men sidste del af kapitlet indeholder også en kortfattet oversigt over de slutninger man kan drage om morfologi og syntaks (det vil i denne fremstilling sige ledstilling) på baggrund af periodens runeindskrifter. En substantiel del af kapitlet er helliget regulære udlægninger og tolkninger af runeindskrifter fra perioden.

Kapitlet indeholder også redegørelser for hvad man mener at vide om runerne som kulturhistorisk fænomen i sig selv: Hvor de kommer

fra, hvordan de er opstået, og hvilken kulturel værdi man mener de har haft.

Som der lægges op til i første kapitel, indeholder kapitel 2 blandt andet en redegørelse for de ydre omstændigheder. Det nævnes for eksempel at man kan anse udbruddet af pest i slutningen af 500-tallet i områder som det nuværende Frankrig og Tyskland som noget der indirekte kan have haft indflydelse på sprogudviklinger i Norden, idét store handelsruter lagdes om og dermed skabte kontaktsituationer mellem nord og syd (s. 59). Der fremføres også andre hypotetiske scenarier for hvordan ydre forhold kan spille ind på kontinuiteten (og mulig diskontinuitet) i et sprogsamfund. Interessant nok indeholder denne del af kapitlet også en forholdsvis udførlig redegørelse for det synspunkt at migration faktisk ikke nødvendigvis skal ses som udslagsgivende for de vigtige sproglige ændringer i den såkaldte synkopetid; der henvises til Mæhlum (1999). Schultes fremstilling problematiserer således den sprogforandringsforskning der ser ydre forhold – for eksempel migration og kontakt – som primær drivkraft for sprogforandring.

Kapitel 3: Vikingtiden (700–1050), Michael Schulte

Dette kapitel behandler den periode der bærer betegnelsen vikingetid, dvs. tiden 700–1050. Til sprogsystemet i denne periode er hovedkilderne stadig runeindskrifterne. I tilgift til runeindskrifterne får man fingerpeg om sprog og sprogudfoldelse i ikke-nordiske kilder som krøniker og digtning, og disse tjener til at give indblik i opfattelser af norsk (kaldet *dansk tunge* og *norrønt* i kilderne, s. 124) som sprog.

Som bidrag til den del der vender blikket udad mod ændringer i samfundet gives en forholdsvis udførlig tidslinje over vigtige historiske begivenheder. Man får også fulgt historien om runerne og udviklingerne både i skrifttegnene og i systemet (indskrænkning i antal grafemer, begyndende brug af punktering, s. 138). Også i dette kapitel helliges en stor del af pladsen til gennemgang og tolkninger af en lang række runeindskrifter.

Som i forrige kapitel (samme forfatter) ligger hovedvægten af gennemgangen af det sproglige stof på lydlig karakteristika. Den første grundlæggende sproglige beskrivelse består af en grundig gennemgang af de vigtigste lydlig træk for perioden, og hvordan disse har udviklet

sig fra de lydige træk fra den tidligere periode. Set med grammatiske briller kan det synes overraskende at det hovedafsnit der har overskriften *Språkssystemet rundt 700–850* (s. 134 f.) ensidigt indeholder en beskrivelse af de vigtigste lydige karakteristika. Senere i kapitlet gives dog en kortfattet oversigt over nogle af de vigtigste bøjningssystemer, og der gives også et lille indblik i nogle af de særnordiske morfosyntaktiske træk fra perioden, heriblandt den efterhængte bestemte artikel og den fleksiviske mediopassiv *-sk*.

Kapitel 4: Høgmellomalderen (1050–1350), Odd Einar Haugen

Dette kapitel dækker en periode hvor man ved siden af runeindskrifter også begynder at have håndskrifter i mange typer genrer; en særlig gruppe udgør diplomerne idét den er særdeles omfattende og nogenlunde ensartet. I modsætning til tidligere er der således langt flere kilder til sprogformen end for de tidligere tider. Fremstillingen behandler først de tre kildegrupper hver for sig og giver tekstprøver på alle tre kildetyper: runeindskrifter, håndskrifter skrevet med latinske bogstaver og diplomer. Derpå behandles de sproglige karakteristika for perioden. Som i tidligere kapitler gives korte oversigter over fonologi, morfologi og syntaks. Men i dette kapitel overskygges morfologi og syntaks ikke af fonologi. Oven i købet vises forholdsvis detaljerede redegørelser for syntaksen; for eksempel begrænses syntaks ikke til ledstilling men inddrager også interessante observationer om dependensstruktur. Der er selvfølgelig mere materiale for denne periode end for tidligere perioder, hvilket muliggør mere detaljerede redegørelser, men man kunne også tænke sig at forfatterne til de respektive kapitler har forskellige interesser, og at morfosyntaktiske forhold slet og ret synes mere interessant for forfatteren af kapitel 4 end for forfatteren til kapitel 2 og 3.

Materialet til denne periode er så stort at man nu også kan begynde at sige noget om socialt betinget variation; som eksempel på dette nævnes det interessante forhold at svarabhaktivokaler oftest ses i navnestof af oprindeligt nordisk ophav (i sammenligning med sydlige kristne navne), og at dette kan være et indicium om at udviklingen af svarabhaktivokal er noget der i udgangspunktet sker i lavsociale lag (s. 290). I dette kapitel behandles også de spor på dialektal variation man ser i kilderne.

Kapitlet indeholder nyttige oversigter der giver overblik over kilde-materialet og hvordan dette fordeler sig med hensyn til genre, datering og fuldstændighed, fx kan man læse visse tekster og visse håndskrifter i mere eller mindre fuldstændighed, mens andre foreligger i fragment.

Kapitel 5: Seimellomalderen (1350–1536), Endre Mørck

Dette kapitel indeholder i det store hele de samme elementer som tidligere kapitler. Det vil sige korte oversigter over de politiske og samfundsmæssige forhold, over kildematerialet og over sprogsystemet. Interessant er det at vægtingen af de sproglige elementer (fonologi, morfologi, syntaks) er anderledes end i tidligere kapitler. Påfaldende er det for eksempel at fonologien behandles på få sider, mens morfologien og især syntaksen tildeles langt mere plads, og langt flere detaljer. Som grammatiker læser denne anmelder måske derfor kapitel 5 med særlig interesse. Især er analyserne af ændringer i styringsforholdene, ændringer i subjektets status (med behørig påmindelse om at subjekter ikke nødvendigvis er det samme i middelnorsk som i moderne norsk) og ændringer i hvordan egenskaberne ved kasus forvaltes, yderst interessante. Som nævnt i forbindelse med kapitel 4 kan denne anderledes vægtning af stoffet i sammenligning med for eksempel kapitel 2 og 3 skyldes flere forskellige ting. Dels kan der være tale om at de respektive forfattere har forskellige interesser, dels kan der være tale om at der for denne periode simpelthen er mere tilgængeligt materiale at foretage morfologiske og syntaktiske analyser på end tidligere. Der er nok tale om en kombination af disse grunde.

De elementer der har at gøre med ydre forhold og disses eventuelle indflydelse på norsk behandles flere steder i dette kapitel. I begyndelsen af kapitlet gives den ydre politiske historie, i slutningen af kapitlet vises sammenhængen med bestemte befolkningsgrupper, ikke-norske sprog (samisk, latin, dansk, svensk, nedertysk) og forskellige samfundsdomæner. I dette kapitel diskuteres også forholdet mellem tale og skrift, og i særdeleshed de vanskeligheder – og det måske urimelige – ved at beskrive talt sprog gennem skriftsproglige kilder. En fremgangsmåde der dog godtgøres som legitim når man tager de rette forbehold (s. 307).

Som tidligere (kapitel 2) problematiseres historiske omvæltningers dramatiske indflydelse på sprogudvikling/radikal sprogændring (s. 306).

Igen henvises der til Mæhlum (1999) og til at de store ændringer man har noteret sig for senmiddelalderens vedkommende, har været længe undervejs og ikke er noget der udelukkende kan forklares med en katastrofeteori.

Kapitel 6: Dansketiden (1536–1814), Agnete Nesse & Arne Torp

Dette kapitel adskiller sig fra de tidligere ved at være opbygget som to kronologisk parallelle beskrivelser af sproget/sprogene i den pågældende periode. En for skriftsprog og en for talt sprog. De to forfattere har delt opgaven mellem sig så Nesse tager sig af skriftsproget, mens Torp tager sig af talt sprog. Der er særlige dilemmaer knyttet til *tale : skrift* og *dansk : norsk* i denne periode. I denne *dansketid* blev dansk nemlig brugt som skriftsprog i centraladministrationen, og der er kun få vidnesbyrd om de(t) talte sprog i landet i denne tid. Det sprog der giver adgang til historien er i høj grad knyttet til skriftsproget, og det var altså dansk. Dansk skriftsprog i Norge kunne ifølge Nesse dels ses som – netop – dansk og dermed udenlandsk, dels som det neutrale skriftsprog der brugtes i dobbeltriget Danmark-Norge. Problemet er reelt, og det vanskeliggør en beskrivelse af norsk i den pågældende periode, for kilderne er jo i sagens natur skrevne og ikke optagelser af talt sprog, men det skrevne sprog er ikke norsk ... udviklingerne i norsk er sket i det talte sprog, som ikke er optaget! Problemet søges løst ved den omtalte tvedeling i fremstillingen. Nesse beskriver dels domænerne for dansk skrevet sprog i Norge, og også hvordan man alligevel i nogle af de skriftlige kilder kan finde fingerpeg om talt norsk i samtiden. Torp beskriver talt norsk med udgangspunkt i disse fingerpeg og i hvad man ved om dialekterne efter dansketiden, sammenlignet med det man ved om norsk inden dansketiden. Denne fremgangsmåde legitimeres med henvisning til at hovedtrækkene i de norske dialekter lå nogenlunde fast ved slutningen af middelalderen, og at der – i hvert fald grammatisk – ikke er sket meget siden da (s. 359).

Som i tidligere kapitler finder man oversigter over vigtige karakteristika i sprogsystemet (fonologi, morfologi og syntaks), dog kun for den del der gør rede for forholdene i talt sprog. Af særlig interesse for denne læser er afsnittene om kasus og genus og samspillet mellem disse.

I dette kapitel finder man også både i den del der handler om (dansk) skrift og (norsk) tale, ret udførlige sprogsociologiske refleksioner: Hvem talte hvordan, og i hvilken grad var det udtryk for sociale forhold; i hvilke sammenhænge brugtes dansk, og på hvilken måde og i hvilken udstrækning blev dansk flettet ind i (talt) norsk? Særligt interessant er det at læse om et særskilt talesprog med egne karakteristika som blev brugt ved særlige lejligheder, *Høitidssproget* (s. 422), en forgænger for senere tiders *dan- net dagligtale* (s. 423).

Kapitel 7: Unionstida med Sverige (1814–1905), Oddmund Løkensgard Hoel

Det bærende tema i dette kapitel er norsks langsomme bevægelse i retning mod en status som selvstændigt sprog. Fra hvordan det overhovedet kunne være noget man overvejede (var det man talte i Norge ikke bare dialekter af dansk?), gennem en mangeårig diskussion af på hvilke måder norsk(e) sprog faktisk var noget andet og noget selvstændigt i forhold til dansk, og siden en diskussion af om man skulle tage konsekvensen af konklusionen (at norsk ikke er dialekt(er) af dansk, men moderne og selvstændigt udviklede versioner af (gammel)norsk) og etablere et norsk skriftsprog, og endelig en diskussion af på hvilket grundlag et sådant kunne dannes. Når man nu var kommet til den konklusion at norsk ikke var dansk dialekt, syntes det rimeligt at skriftsproget afspejlede norsk snarere end dansk. Problemet var bare at det var uklart hvilket norsk der skulle danne udgangspunkt for et norsk skriftsprog. Forfatteren giver en udførlig redegørelse for de forskellige synspunkter i sagen og viser hvordan positionerne ændrede sig op gennem det 19. århundrede. Hvor man tidligt i perioden kunne møde det synspunkt at det gældende (danske) skriftsprog faktisk var fælles dansk-norsk ejendom udviklet af danskere såvel som nordmænd (hvorfor der ingen grund var til at ændre på status quo), går tendensen senere i århundredet på den ene side i retning af større ensretning (styret oppefra og med det danske skriftsprog som norm), på den anden i retning af større differentiering. Sidstnævnte skyldtes især de stærke kræfter der fra midten af det 19. århundrede tog norskhed og norske dialekter alvorligt. Måske som en følge af romantikkens ideer om folket som bærende kraft i samfundet og helt sikkert som følge af Herders ideer om nationen, folket og sproget. Efter ophæ-

velsen af dobbeltriget Danmark-Norge i 1814 var Norge i fuld gang med at blive sig selv, også sprogligt.

Redegørelsen er interessant set med danske briller. I Danmark er retskrivningen overordentlig konservativ. Den er i store træk baseret på et dansk der taltes for 400–600 år siden. Når man indimellem overvejer om man skulle gøre retskrivningen mere udtalenær, er en af snubletrådene næsten altid at man i givet fald skulle beslutte sig for *hvis* udtale. Engang spurgte man til *hvis dialekt* der skulle danne grundlag, nu taler man mere om *hvis sociolekt* skriftsproget skulle baseres på. Resultatet er at intet for alvor ændres.

Som en del af redegørelsen fører forfatteren læseren igennem de forskellige synspunkter, igennem hvad man ved om socio- og dialekter i tiden, hvad man ved om læse- og skrivekyndighed. Morfologi, syntaks, ledstilling får man til gengæld ikke så meget at vide om, når bortses fra nogle interessante genussammenfald og nogle lige så interessante pluralisformer nævnt som eksempler på resultater af dialektkontakt i de nye eller ændrede bysamfund (s. 442). Denne knaphed i grammatiske oplysninger kan meget vel skyldes at den slags simpelthen anses for uinteressant i sammenligning med tidligere.

Det er også interessant at et kapitel med titlen *Unionstida med Sverige* næsten ikke berører svensk. Midt i kapitlet (s. 446–447) nævnes det ganske kort at der ikke er mange svenske lån i norsk, og at modviljen mod at lade sig påvirke af svensk var så stor at svensk sprog ikke fik nogen indflydelse på norsk. Så kort kan det opsummeres. Kapitlet indeholder også afsnit om de andre sprog i Norge, både indlandske (finsk, kvensk, samisk) og udenlandske (tysk, engelsk).

Kapitel 8: Det selvstændige Norge (1905–1945), Gro-Renée Rambø

Dette kapitel viderefører temaet fra kapitel 8: norsk som selvstændigt sprog og hvordan det forvaltes i praksis, først og fremmest i skrift. I perioden blev der vedtaget intet mindre end 5 sprogreformer, som alle vedrørte skrevet norsk. De mange reformer afspejler den store interesse man kunne finde for spørgsmålene om norsk i samfundet: Hvor norsk skulle et skriftsprog være? Hvilken norsk lekt (/hvilke norske lekter) skulle et skriftsprog baseres på? I hvilke sfærer skulle/kunne man bruge de forskellige norske skriftsprog?

Som bekendt (også udenfor Norge) har man i Norge grundlæggende to skriftsprog som lovmæssigt er ligestillet, og som baserer sig på to forskellige grundidéer, grundidéer der grundlagdes i 1800-tallet, og som i et vist omfang allerede havde konsekvenser for skriftsproget fra slutningen af 1800-tallet (især kan peges på vedtagelsen af *målparagrafen* 1892, s. 495). Hvor spørgsmålet i det 19. århundrede i høj grad havde drejet sig om et danskbaseret skriftsprog versus et norskbaseret skriftsprog, var situationen i begyndelsen af det 20. århundrede snarere hvilket norsk et norsk skriftsprog skulle baseres på. Nogle mente at det skulle baseres på såkaldt *dannet dagligtale* (s. 520 ff.); man henviste til at det – i et vist omfang – var neutralt idéet der kun i ringe grad var geografisk betingede forskelle at spore rundt omkring i landet. Desuden henviste man til at det især var folk fra den dannede og kulturelle elite som talte dette sprog, hvilket man ifølge argumentet burde betragte som noget positivt. Modsat mente andre at et norsk skriftsprog netop ikke skulle baseres på den dannede elites sprog, men på folkets sprog, altså folkemål. I praksis betød det at der var to hovedfløje som hver især mente at netop de havde de bedste forudsætninger for at beslutte hvordan norsk skriftsprog skulle se ud: riksmål/bokmål på den ene side og landsmål/nynorsk på den anden.

Mellem disse hovedpositioner finder man mange differentierede synspunkter, inkl. det synspunkt at man burde arbejde for ét skriftsprog (sammorsk), og at dette kunne ske gennem tilnærming af de to praktiserede skriftsprog. Forfatteren gennemgår omhyggeligt mange af disse synspunkter og viser hvor komplekst og svært spørgsmålet om norsk skriftsprog har været op gennem den første halvdel af det 20. århundrede. En komplicerende faktor er at de forskellige synspunkter ofte var knyttet til forkæmpernes politiske observans, således at politiske idéer og sproglige idéer var svære at holde ude fra hinanden. Hvis man var tilhænger af det ene sproglige synspunkt frem for det andet, blev man også ofte associeret med bestemte (parti)politiske meninger.

For en dansker er det interessant at læse at der midt i alt dette også kan findes synspunkter som kendes fra den danske retskrivningsdebat, først og fremmet indstillingen til variation. Mange danskere går ind for at der slet ikke skal være dobbeltformer i retskrivningen, andre sætter pris på ikke at få dikteret én og kun én måde at skrive på og er glade for at kunne vælge mellem for eksempel *hilsener* og *hilsner*.

I forbindelse med skriftsprog er andet end ortografi relevant, og især er det interessant at se oversigterne over og citater vedrørende ikke kun gengivelse af lyde, men også bøjningsformer/-mønstre (s. 531–532, 547, 555–557, 585, 586).

Kapitel 9: Det moderne Noreg (1945–2015), Lars S. Vikør

Forfatteren til dette kapitel påpeger at der netop ved hans opgave er den særlige omstændighed at den tidsperiode der forsøges skildret, er så tæt på moderne, egen tid at det kan være svært at have den rette afstand fra hvilken man kan skue tilbage på hvilke mønstre der skulle vise sig afgørende for de sproglige tilstande og udviklinger.

Dispositionsmæssigt skriver han derfor slet og ret afsnit der omfatter tidsperioder på 10 (eller 5) år ad gangen. I disse tages tråden fra de umiddelbart forudgående kapitler op: Det altdominerende tema i dette kapitel er sprogstridigheder. Hvem forfægtede hvilke synspunkter med hensyn til norsk skriftsprog, i hvilken grad forsøgte man at normere talt sprog, hvordan var de forskellige synspunkter knyttet til (parti)politiske synspunkter, hvordan var de knyttet til sociolektale grupperinger, hvilken rolle spillede de kulturelle og intellektuelle eliter i disse stridigheder? Og hvordan passede de forskellige synspunkter sammen med samfundsmæssige påvirkninger indefra (for eksempel den øgede økonomiske velstand, den øgede urbanisering og flugten fra bygderne, kvindesagskampen i 1970'erne) og udefra (for eksempel indflydelsen fra amerikansk engelsk på ungdomskulturen)?

Undervejs bliver der også lidt plads til overs til at beskrive hvordan de sproglige vilkår var for minoritetssprog, først og fremmest samisk, og efterhånden også for de nye indvandrersprog i Norge. Der bliver desuden plads til et afsnit hen mod slutningen om mere snævert sproglige udviklinger og ændringer. Forfatteren henviser igen til det vanskelige i at beskrive mønstre på så kort tidslig afstand og for en periode der i sprogforandringsperspektiv (70 år) er meget kort. Det er simpelthen svært at se de eventuelle strukturelle ændringer der kan have været i gang i denne tid. I stedet skriver han korte opsummeringer af nogle af de overordnede væsentlige træk man kan iagttage i perioden: stigende tendens til dialektudjævning, sænkning af formalitetsgrader i såvel tiltale som om-tale og i det hele taget mere 'afslappet' omgangssprog i alle genrer, frem-

væksten af multietnolekt, øget indflydelse fra engelsk, større opmærksomhed om politisk korrekt sprog inkl. hvad angår kønnet sprog.

Yderligere betragtninger

Norsk språkhistorie består til sammen af fire tematiserede bind. Dette fjerde bind kunne man kalde den kulturhistoriske gennemgang. Kultur skal her forstås i bred forstand som de strømninger og ændringer ydre begivenheder og indre selvpfattelser der spiller ind på hverdagsmenneskets liv, og hvordan dette spiller sammen med sproglige udviklinger og forandringer. Som bagtæppe for de udviklinger man ser i sprogsystem og sprogbrug, fungerer det fint. Og for den læser der gerne læser en samlet fremstilling af kulturhistorien med særlig vægt på det sproglige, udgør de kulturhistoriske strømninger sikkert en glimrende ramme. En dansk pendant finder man i enkeltmandsværket *Det danske Sprogs Historie I–V* af Peter Skautrup (1944–1970). Det er altså en bog som foruden det rent sproglige byder på en god sammenhængende fremstilling som på en gang kan læses til fornøjelse og oplysning. Det vil således være oplagt at bruge den som fast læsning i norskfaget til for eksempel førsteårsstuderende. Man kan også forestille sig at en del sprogligt interesserede ikke-fagfolk vil have glæde af værket. Om bindet vil blive læst fra den ene ende til den anden af fagfolk og af viderekomne studerende, er nok tvivlsomt. Mere sandsynligt er det at sådanne læsere vil koncentrere sig om særlige perioder og særlige emner. Har man lyst til at læse om runerne, deres tilblivelseshistorie og brugen af dem, er det nemt at finde de pågældende afsnit. Man får oven i købet serveret en pæn række tolkninger af konkrete indskrifter og kan på den måde få indsigt i både sproglige og historiske aspekter ved disse. Er man interesseret i baggrunden for skriftsprogsituationen i det moderne Norge, vil man nemt kunne finde de kapitler hvor dette skitseres.

Som det fremføres i kapitel 1, er det vigtigt i *Norsk språkhistorie* at inddrage ydre samfundsmæssige forhold i sprogbeskrivelsen og også at overveje koblingen mellem sprog og identitet. Det er dog ikke indlysende at det der for eksempel benævnes *identitet*, dækker det samme i de forskellige kapitler. I kapitel 3 bruges termen især i forbindelse med de gryende tegn vi ser på betegnelser for store landområder, for eksempel de landområder der med tiden kaldes Norge, Danmark og Sverige. Tidlige

betegnelser, som de ses belagt i runeindskrifter, kobles med en antagelse om en begyndende national identitet; det er dog værd at overveje om denne identitet har været delt af den almindelige beboer i de givne land-områder på det pågældende tidspunkt. Her bruges identitetsbegrebet noget anderledes end i senere kapitler, hvor det i højere bruges om hvordan den enkelte sprogbruger kan opfatte sig selv i og gennem sproget. På s. 610 f. skildres det for eksempel at brugen af nynorsk i efterkrigstiden (i 1900-tallet) kan ses som et udtryk for en stærk identitetsmarkør for en slags modkultur – imod den dominerende bykultur med bokmål som synligt udtryk. På den læser som læser bind IV fra den ene ende til den anden, kommer det dermed nemt til at fremstå som om det har været en obligatorisk øvelse for forfatterne at flette bestemte begreber og fænomener ind i fremstillingen uanset om forfatteren selv har syntes det gav mening i sammenhængen. For den læser der kun læser enkelte kapitler – fordi en sådan læser især er optaget af den periode det pågældende kapitel dækker – vil det næppe være noget der stikker i øjnene.

Det er tilsyneladende en almindelig antagelse at norsk morfosyntaks i dialekterne ikke har udviklet sig særlig meget siden middelalderen. Det bruges for eksempel som begrundelse for fremstillingen i kapitel 6, hvor beskrivelsen af talt sprog i *dansketiden* til dels tager udgangspunkt i situationen ved afslutningen af middelalderen. Det er også en antagelse der løbende refereres til (fx s. 443, 446, 688). Det kan være svært at forstå at der ikke skulle være sket ændringer i grammatikken i de århundreder der fulgte efter. For en grammatisk interesseret kunne det være spændende at vide mere om hvad der for eksempel skete i sprogmødet i forbindelse med migrationerne i landet (typisk fra land til by) – opstod der neutralisationer i bøjningssystemerne, ændredes valensmønstrene, skete der ændringer i ledstillingen i dialekter og sociolekter? Det viser sig da også at antagelsen er en sandhed med modifikationer, for eksempel vises der eksempler på at sprogmøder i begyndelsen af 1800-tallet har resulteret i ændringer i morfologien (se omtalen af kapitel 7 ovenfor). Som læser kan man få den mistanke at den hævdede antagelse om det uændrede morfosyntaktiske landskab gennem århundrederne dels kan dække over at en vedtagen almindelig antagelse ikke bliver anfægtet på trods af modeksempler (det er et velkendt fænomen), dels at det kan dække over at der faktisk er sket vældig meget rundt omkring i dialekter og sociolekter, men at man måske ikke har et samlet overblik over alle disse ænd-

ringer, hvorved det af hensyn til fremstillingen er belejligt bare at henvise til *den almindelige antagelse*.

Bind IV er formodentlig det bind der nemmest lader sig læse fra den ene ende til den anden som en samlet fremstilling af historien og hvordan historien er koblet med sproghistorien. Det er på den måde nok det mest læservenlige i den henseende at man kun i ringe grad går i detaljer med mere fagligt tunge distinktioner, og at man – når det alligevel sker – følger grundigt op med forståelige prosaafsnit. Enkelte steder nævnes fagbegreber dog uden ledsagende tekst; for eksempel tales indforstået om *i-mål* (s. 594). Det er meget muligt at enhver nordmand ved hvad dette indebærer, og at det kun er den danske læser der savner yderligere forklaring, men det er også muligt at *i-mål* er en så stor selvfølgelighed blandt norske *sprogforskere* at tanken ikke strejfer dem at det kunne behøve forklaring. Det ville svare til at man i en dansk sproghistorie uden nærmere forklaring skrev om *stødgrænsen*. De fleste danskere (i hvert fald de sproginteresserede) ved godt at *stød* er et interessant og relevant fænomen i dansk, men præcis hvor grænsen går for *stød*: *ikke-stød*, skal man nok have nogen uddannelse for at vide.

Det kan være svært at få et aneligt antal forfattere, som alle har mere eller mindre faste idéer om hvordan man taler om netop *deres* faglighed, til at opføre sig éns. I stedet for en stram redigering blandt andet med hensigt på homogen terminologisk brug har redaktørerne ladet de enkelte forfattere følge egne overbevisninger om termbrug; til gengæld er der bagest i bogen et terminologisk leksikon hvor man kan slå definitionen af termer som *tonem*, *supinum*, *subjekt* osv. Det fremstår som en vellykket fremgangsmåde, især hvis man også havde lavet et opslag om *i-mål*!

Et af de erklærede formål med værket (s. 9) er at det skal kunne fungere som referenceværk. Man skal altså kunne bruge det til at slå kendsgerninger op i, og man skal kunne bruge det som sikker reference i egne værker. Til det formål vil det sikkert virke godt. Personligt vil jeg nok i højere grad bruge bind I som referenceværk end bind IV. Det er der ikke noget mærkeligt i; det skyldes at mine faglige interesser mere trækker i retning af det som man kan læse i bind I (de strukturelle ændringer fra ældste til yngste tid). Dog har jeg også andre interesser, og nogle af disse samler sig om forholdet mellem tale og skrift og især om nuanceringer af hvad tale og skrift bruges til i forskellige situationer og på forskellige tidspunkter i historien. Når jeg fremover føler behov for at minde mig selv om hvordan det forholder sig med disse sager i Norge, vil jeg helt

sikkert genlæse de afsnit hvor dette behandles, og jeg vil sikkert også bruge bind IV som springbræt til yderligere litteratur om emnet.

Referencer

- Haugen, Einar. 1969. *Riksspråk og folkemål, Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oversatt av Dag Gundersen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjorth, Ebba, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete K. Jørgensen og Laurids Kristian Fahl (red.). 2016–. *Dansk Sproghistorie I–VI*. København og Århus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Aarhus Universitetsforlag.
- Indrebø, Gustav. [1951] 2001. *Norsk Målsoga*. 2. utg. Bergen: Norsk bokreidingslag.
- Jørgensen, Bent. 2016. Sproghistoriske perioder. I: *Dansk Sproghistorie I. Dansk tager form*, red. Ebba Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete K. Jørgensen og Laurids Kristian Fahl, 79–83. København og Århus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Aarhus Universitetsforlag.
- Mæhlum, Britt. 1999. *Mellom Skylla og Kharybdis. Forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap*. Oslo: Novus Forlag.
- Seip, Didrik Arup. [1931] 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*. 2. utg. Oslo: Aschehoug.
- Skautrup, Peter. 1944–1970. *Det danske Sprogs Historie I–V*. København: Gyldendal & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Eva Skafte Jensen
 Dansk Sprognævn
 Adelgade 119B
 DK-5400 Bogense
 esj@dsn.dk